

IV. évfolyam 1. szám 1993. január

HÍRMONDÓ

VISSZAPILLANTÓ

75 éve történt

1918. január elején Wilson amerikai elnök az amerikai kongresszushoz intézett üzenetében 14 pontban foglalta össze az első világháború befejezését követő tennivalókat. A 10. pont érintette az Osztrák-Magyar Monarchia népeit, "autonóm fejlődést" ígérve -de korántsem a Monarchia felszámolását tervezve. Az antant és a központi hatalmak harcterében lévő férfiakat, a hátszágok lakosságát reménnyel töltötte el a béke közelsége. A háború befejezése kézzelfogható lehetőséggé vált.

A négyéves háború Monarchia-beli veszteségeiből - egymillió halott, másfélmillió hadifogoly, 2 millió rokkant és sebesült - aránytalanul nagy rész jutott a magyarországi lakosságra.

Nógrád vármegye katonái a losonci 25. és az egri 60. gyalogezredben, a besztercebányai 6. gyalogezredben valamint a 16. népfelkelő ezredben küzdöttek. Ott voltak a világháború legsúlyosabb és legvéresebb ütközeteiben. Többek között a komarovi csatában, a gorlicei áttörésnél, a lembergi előrenyomulásban. 1918 tavaszán a már említett 25-ös és 60-as gyalogezredek zászlóaljja pedig az I/II. osztály kötelékébe tartozó 7. hegyi dandár keretében harcolt az olasz hegyek között.

A wilsoni béketerről 1918. január 13-án a Nógrádi Hírlap "Békeföltételek" című szerkesztőségi cikkéből értesültek a fronton lévő katonák hozzátartozói, az itthon maradottak. Az írás üdvözlöi a béke felcsillanó lehetőségét, egyben

megfogalmazza a háború jövődő vesztes felének félelmeit, aggályait.

A fegyverek letételéig azonban még sok próbatétel várt a háborúzó felek népeire. A hadigazdálkodás, az élelmiszerhiány, az emelkedő árak, a fűtőanyaghiány a mindennapi élet elemeivé váltak. A háború megkezdése előtt életbe léptettek az Osztrák-Magyar Monarchia területén a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről, illetve a hadiszolgáltatásokról 1912-ben hozott törvényeket. Ezek a hadi jellegű "alaptörvények" megteremtették az állami beavatkozás jogi alapjait az élet minden részén.

A hadigazdálkodást különböző központok szolgálták, köztük a Haditermény Rt., amely a gabona felvásárlását monopolizálta. Az energia, a különböző nyersanyagok, alapanyagok, a bőr, a papír, a szövet elosztása is központilag történt.

A helyi sajtó apró híreiben olvashatunk az élet mindennapi nehézségeiről. Hadikonyhák fölállítás, a bőripari intézőbizottságnál kiharcolt néhány száz gyermekcipő, az 1918. február 4-ig meghosszabbított iskolai szénzünet, a hadiárvak, hadiözvegyek és a hadirokkantak érdekében szervezett jótékonyági akciók vallanak a korról. A Nógrádi Hírlap 1918. január 13-i száma tudósított a Nógrád vármegyei közigazgatási bizottság előző napi évkezdő üléséről. A háborús cenzúra ellenére az írás feltárja a megye élelmiszer- és energiaellátásának gondjait.

Az alispáni beszámoló szerint a megye a gabona beszolgáltatásának

megemelt mértékét csak úgy tudta teljesíteni, hogy a havi és fejenkénti 15 kgr fejkvótát csupán a férfi gazdasági cselédeknek és hadifoglyoknak hagyta meg." Az ellátási gondok érzékeltetésére az alispán elmondta: "A vármegye ellátása részére a múlt hónapban 25 vagon liszt helyett 12 vagonot küldtek. A folyó hó második felére már csak 8 vagon búza és rozsliszt és 4 vagon tengeri maradt. A múlt havi petróleum kontingens ma sincs itt..." Súlyosbította a helyzetet, hogy a karhatalmi erőkkel végrehajtott rekvirálások során begyűjtött élelem jelentős része a feketekereskedelem csatornáin jogtalan jövedelmekhez juttatott egyeseket. A háború nemcsak gazdaságilag szípolozta ki a megyét, hanem újabb emberáldozatokat kívánt. A békeremények ugyanis csak időlegesek voltak.

A központi hatalmak Németország és az Osztrák-Magyar Monarchia hadvezetése 1918 tavaszán még egyszer kísérleteit tett a nyugati és olasz fronton a háború kimenetelének megfordítására. Nógrád vármegyében 1918. március 1-én új menetzászlóaljakat küldtek a frontra.

Az újabb áldozatok, az újabb nélkülözések hiábavalónak bizonyultak. 1918 közepére egyértelművé vált, hogy a Monarchia és benne Magyarország sorsa - vesztes háború esetén - nem a wilsoni 14 pont szerint alakul.

(B.Gy-né)

RÉGI MAGYAR MULATSÁGOK

A DISZNÓTOR

A disznótartással egyidős a leölése, így az azt követő lakoma, a disznótor is. A disznóölés a téltre szükséges hús és zsír "betakarítása", tehát "végző" munka, ezt pedig valamilyen formában mindig megünnepelték eleink.

Decemberben kezdődött meg a disznóvágás faluszerte. A gazda már korábban méregetni kezdte a kiszemelt hízót. Amikor elég érettnak ítélte, kitűzte a disznóölés napját. De gondja volt rá, hogy ne essék újholdra, mert akkor megféggesedik a hús. Megbeszélte az asszony-nyal, ki legyen a böllér, meg hogy kiket hívjanak segítségnek. Az is szóba került, kiket hívjanak meg a rokonok, komák, ismerősök közül vacsorára, vagyis a torra. A disznóölés kora hajnalban kezdődött, bemelegítőül pálinkával. Sokfelé úgy vélték, hogy meg kell futtatni a disznót ölés előtt, mert csak akkor lesz porhanyós a húsa. Aztán, mint az Alföldön mondták: "beleesett a késnyavalya": szívig hatolt a böllér kése. A disznót betakarták szalmával, meggyújtották és lepörzsölték róla a szórt. Ezt követően megmosták, és késsel lekapták. Aztán az udvarról bevitték a házba és feldarabolták. A gazdasszony szívdobogva leste, elég ikrás-e a szalonna. A férfiak a darabolás után szétválogatták a húst: a sütni, főzni, füstölteni valót és a kolbász-húst. Mire mindezzel végeztek, délre járt az idő. Sietve

elfogyasztották az ebédet és folytatták a munkát.

A kolbászkészítés a férfiak feladata, a hurka készítése az asszonyok munkája volt. A böllér feldarabolta a sütni való hajat, szalonnát, a gazda pedig besózta az éti szalonnát és a húst. De szóltanul, hogy az meg ne féggesedjék.

Az asszonyok pedig már készültek a vacsorához. A vacsoravendégeket már az udvaron megcsapták az illatok. Megegett, hogy tréfás ajándékot is hoztak: pl. két tál között verebet vagy akár macskát.

Az asztalhoz telepedésnek rendje volt. A férfiak az asztalfőnél, az asszonyok középpütnél, a fiatalok pedig a végén, az ajtó felé. Megkezdődött a vacsora. Csigatésztás tyúkhúsleves, toros- vagy töltöttkáposzta, kolbász, hurka, majd pogácsa, rétes adta a legtöbb helyütt az ételsort. S az egyes fogásokat találórigmussal tette az asztalra valamelyik főzőasszony. Megegett az is, hogy a töltöttkáposzta egyik burkából egy veréb repült ki. Lett ám kacagás! De vigasztalódhatott a pórlujárt, mert társának majd "beletört a bicskájá" a hurkába: vasdarabot rejtettek el benne. Az asszonyoknak egyébként nagyon kellett vigyázniuk, nehogy a disznó nyelvéből egyenek, mert megnyúlik tőle az övük. Persze "nem döglök meg a disznó bor nélkül". Ittak is. Arra, hogy jövőre is legyen szerencsájuk a disznóhoz, no

meg egymás egészségére. A lakomából azonban mások is részesedni akartak. Az ablak alatt felhangzott a gyermekek koledálása. Megjelentek a cigányok is. Fogadásul gömböcöt kaptak a gazdától, de abban bizony többnyire döglött egér volt. A zeneszerszám sem maradt szóltanul, a hangulat tovább emelkedett. Megjelentek a hivatlan legények. Hosszú botot támasztottak az ablak mellé, amelyre koledáló levélkét függesztettek. Aztán megzörgették az ablakot és elszaladtak. Kis idő múlva visszatértek. Ha nem találtak a boton semmit, újabb levelet kötöttek rá, amelyet azonban a gazda nem tett ki az ablakba. De megjelentek a maskarások is. Nagy zajjal vonullak be, tréfával, csúfolkodással vidámították a lakomát, és a kóstoló után eltávoztak. A vacsora végeztével borozgattak, beszélgettek, a fiatalok pedig tánca kerekedtek. Éjfél után aztán készülődni kezdtek hazafelé. Legalább háromszor elköszöntek, mindannyiszor felhajtották a Szent János poharát. Ki-ki a kapott kóstolóval hazafelé ballagott és azon töprengett, legközelebb vajon melyiküknél kerül sor a disznótorra.

Irodalom

Bogdán István: Régi magyar mulatságok Bp. 1978. Magvető (G. Zs.)

NÓGRÁDI UTAKON

Megyénk névadó települése: NÓGRÁD

A vár, a község és a megye neve bolgárszláv eredetű. Novigrád - Új-vár - Nógrád helynév feltehetően a helyén állott földvár-ra vonatkozott. Ispánjáról az első adat 1108-ból származik. Anonymus említi először: "Árpád vezér ... tanácsot tartván sok katonát hadba küldött, hogy Gömör és Nógrád vára népét meghódítsák neki."

A hegyes, 286 m magas andezitkúpon álló, stratégiailag kitűnő helyen épült Nógrád várának elődjét még a kvádok építették a népvándorlás idején. Később ugyanezen helyen a bolgárok emeltek maguknak újat, ebből az időből származik a NOVIGRÁD (Újvár) név is. Kezdetben királyi birtok, majd a középkorban a váci püspöké lesz. AXV. században megerősítik a környéken portyázó husziták ellen és nagy építkezéseket kezdenek. A váron belül díszes épületeket emelnek egy olasz építész és szobrász tervei szerint. Ugyanebben az időben mély és széles árkokkal veszik körül. 1544-ben a császári csapatok gyáván megszőknek és így a törökök harc nélkül megszerzik a várat. Kereken 50 évig tartotta birtokában a hódító török Nógrádot és környékét. Ez a fél évszázad a sarcolások, adóbehajtások,

kegyetlen mérszárlások, tüzek öt évtizede volt. A török uralom hosszú évszázadokra nyomot hagyott a nógrádi nép lelkében.

Később Mátyás főherceg, majd Bocskai csapatai foglalják el a várat, aztán ismét királyi tulajdonba kerül. A XVII. század elején Bethlen Gábor majd II. Ferdinánd kezére kerül. Murtéza budai pasa 1626. évi támadása ellen Eszterházy Pál katonái megvédik, de később a törökök mégis elfoglalják. Falai közül 1685-ben vonult ki végleg a török. A kuruc háborúban már nem volt szerepe, tovább romlott, omladozott.

A régészeti feltárások 1949-ben felszínre hozták a múlt, egy jeles emlékét: Báthori Miklós püspök 1483-as évszámmal ellátott díszes, címeres vörösmárvány emléktábláját. A vár alatti falut a török veszedelem elmúltá után újra építették. A község ÉNy-i szélén néhány ház udvarán még felfedezhetők a középkori városfal 1,5 méter vastagságú maradványai. Mocsáry Antal 1826-ban, Pesten kiadott "Nemes Nógrád Vármegyének Historiái, Geographiai és Statistikai Esmértetése" című munkájában egyhelyütt azt írja: "A

sokféle háborúk viszontagságai alatt sokat állott ki ezen vár."

Ez a megállapítás Nógrád népére is igaz lehet, hiszen a történelem folyamán szolgáltania kellett a törököt, a magyar királyt, és az egyházat. Nógrád mai lakói nagyobb részt magyarok, kisebbrészt szlovák nemzetiségűek. T. Pata ki László: Útonjáró című könyvében így ír az emlékekről: "Azt tartják a helybeliek, hogy a régi Nógrád a vár túlsó oldalán volt. Ide, erre a várral, bő szántóval, erdővel ékes helyre hét szlovák telepés érkezett, így épült ki újra, fokozatosan az egykori váci püspökségi területhez tartozó Nógrád..."

Nógrád évszázadokig a megye székhelyeként is jelentős szerepet töltött be. A török alatt a nógrádi szandzsák központja volt. Az 1700-as évek elején mezővárosi rangot kapott. A következő időkben sok viszontagság közepette (tűzvész, kolera) is fennmaradt. Lakói újra építették a községet.

Nógrád és környéke ma egyik jelentős idegenforgalmi központja megyénknek. A várhegyről igen szép kilátás nyílik a Börzsönyre, a nógrádi dombvidékre, a Naszályra, Szanda várára.

(AJ.)

GYEREKEKNEK

MŰEMLÉKEINK

Nógrádsáp: Katolikus templom
A Nógrádsáp-i gótikus templom a falu fölötti dombtetőn emelkedik. A XIV. század végén épült. Belsejében XV. és XVI. századból való falfestmények vannak. Az egyhajós templom homlokzatából gótikus kő, huszártorony ugrik ki, barokk faszindelyes fedéssel. A déli oldalon alacsony gótikus kapu és egy gótikus ablak nyílik. A szentély támpilléres, gótikus ablakkal. A templom keresztelőkútja és szenteltvíztartója szép munka. A szentély freskói kálváriajelenetekkel ábrázolnak, feltűnik rajtuk az ún. Köpenyes Madonna és Szent Miklós. A hajó déli falán Keresztelő Szent Jánost festették meg. A berendezési tárgyak copf stílusúak, 1790-ből. A templomot körfal veszi körül, melynek erődítési jellegét jól kifejező lőréses nagyrésze még ma is megvan. Irodalom: Nógrád megye műemlékei 1954. Magyarország 1990. Fries Gyula: Nógrádi műemlékek 1990. (V.I-né)

KÉRDEZGETŐ Mióta ünnepeljük az új évet?

Az új esztendő köszöntésének szokása több mint kétezer éves. A régi gazdag birodalomnak, Rómának volt egy kétarcú istene, Janus. Az ő tiszteletére minden évben nagy mulatságokat rendeztek, s ilyenkor az emberek minden jót kívántak egymásnak. Hasonlóképpen ünnepelünk ma is. A római újév a Július Caesar-féle naptárreform után került január 1-re.

Hol alszanak a madarak?

A pacstírták egy fűcsomó védelmében a mezon vagy a legelőn, a harkályok a maguk ácsolta odú mélyén. A fácánok esténként a fák ágaira ülnek fel (felgalyalyaznak). Magas fákon alszanak nappal az erdei fülesbaglyok, éjszaka az egerészölyvek. A hosszúfarkú őszapók a legsűrűbb ágak között keresnek pihenőhelyet, hatan, nyolcan vagy még többen ülnek egymás mellé és tollaikat kissé felborzolva, szorosan összebújva alszanak. (V.I-né)

Zengenek az erdők

Zengenek az erdők és a havasok, keresik a rejteket a szép szarvasok. Futnak a kis nyulak sebesen, morognak a medvék dühösen, bimbóm, bimbóm, bimbóm.
Népköltés

Rejtvény

Szólások - közmondások

Olyan szólásokat, közmondásokat válogattam ki, melyekben földrajzi nevek szerepelnek. A helyüket kipontoztam. Egészítsd ki a szöveget.

- 1.Egyszer volt.....kutya vásár.
- 2.....lehetne vele (velük) rekeszteni.
3. Nem egy nap épült.....vára.
4. Sok pénzt vernek addig.....-ön.
- 5.Helyen van, mint.....víz után.
6. Vénebb a.....-nál.
- 7.Pislog, mint a.....-i kocsonyában a béka.
- 8.Több is vészett.....-nál.
9. Jól áll, mint.....vízkor.
10. Zavaros mint a.....

A megfejtésekhez használhatod: O. Nagy Gábor: Magyar szólások és közmondások című könyvéi.

Beküldési határidő: 1993. január 20.

A decemberi rejtvény megfejtése:

1./1, 2./x, 3./2,4./2,5./x,6./2.

Könyvjutalmat nyert:

Antal Adrién, Lehoczki Sándor, Pálfalvai János, Pászti Andrea, Soltész Anna Salgótarján

ÚJ KÖNYVEINK

Bninhuft, Laurent: A Babar család kalandjai Őt izgalmas történet
Brunhoff regényfigurája, Babar, az elefántok nemes szívű királya bukkan föl a képes mesekönyv történeteiben. Vele a hűséges hitvese, Celcsztina királynő és három gyerekük. Megelevenedik a Babar család egy évének krónikája, amelyből megtudható, mit jelent igazán szeretni a természetet. Mint szenvedélyes turisták ismerkednek meg a Fekete Kastély kísértetével. A szellem távozásával a kicsik vigasztalhatatlanok, s Babar mint bűvész tud csak lelket önteni beléjük. Az űrutazás című fantasztikus epizódban hőseink látogatást tesznek a Mocsár-bolygón. A legkisebb gézengúz című mesében örvendetes esemény történik. Megszületik a Kistestvér, az ifjú Izabella hercegkisasszony. A varázslatosan szép mesekönyvet az óvodás és kisiskolás korosztálynak ajánljuk.

Zarnóczki Attila: Mátyás király katonái

A Fegyvert, s vitézt énekek sorozat szép kiállítású nyitó kötete Hunyadi Mátyás hadseregét mutatja be. Mátyás serege a 15. századi Európa etnikailag legvegyesebb hadserege volt. A szerző ezt a vegyes összetételt elemzi és kimutatja, hogy az etnikai megoszlás a fegyvernek szerint változott. Így Mátyás csapatainál Európa legtöbb fegyverfajtája és katonai viseletével egy időben volt jelen. A nehéz- és könnyűlovasság, valamint a gyalogság szervezeteiről, harcmódorokról és fegyverzetükről nyújt alapos leírási Külön fejezetben foglalkozik a két fegyvernem hadi viselésével, páncéljaikkal, öltözködési előírásaikkal, felszereléseikkel, zászlóikkal és címereikkel. Az igényes kivitelű könyvet idősebb és fiatalabb olvasónak egyaránt ajánljuk. (F.I-né)

VIDEOMOZI

Minden hétfőn délután 14 óra 30 perckor.

Január 4. Gyöngyvirágtól lombhullásig Magyar természetfilm

Január 11. Palásthy György: Hahó a tenger

Január 18. A medve.

Amerikai természetfilm

Január 25. A hegyi elefánt hazája.

Kanadai film

A hónap zenéje

VÍZKERESZT

Magyar gregorián énekek

"Hármas csodával ékes szent napot ülünk:
e napon a csillag a bölcseket a jászolhoz
vezette;

e napon a lakodalom számára bor lett a
vízből;

e napon akart Krisztus megkereszteltetni
János által,

hogy üdvözítsen minket ő, a mi Istenünk."

A korábbi években megszokott "A hónap
könyve" rovatot "A hónap zenéje" váltja fel
az új esztendőben. Szeretnénk szép, örö-
met hozó hangfelvételeket, zeneműveket
bemutatni.

Az első hanglemezt, melyet ajánlunk, a
középkori katolikus egyházzene dallamvilá-
gából választottuk.

A Schola Hungarica együttes a Vízkereszt
ünnepkörének szertartásdalaiból ad válo-
gatást. A IV. században a nyugati kereszt-
ténység átvette a keletitől a vízkereszt
ünnepét, a keleti kereszténység pedig a
karácsonyt vette át az előbbtől.

A Vízkereszt, vagy más néven Háromkirá-
lyok napja, a három napkeleti bölcsek az
újszülött Jézusnál telt tisztelgő látogatásá-
nak állít emléket.

Ezt az egyház január 6-án ünnepli. A lemez
bevezető antifónájának - fent idézett -
tartalma 450 táján a jeles költő Sedulius
vízkereszt-i himnuszában jelenik meg együt-
tesen először, Hostis Heródes címmel
(betlehemi látogatás, Jézus keresztisége és
a kánai

menyegző borcsodája). A Tractus stellae
vagy "csillageresztés" egy liturgikus játékot,
a Három király-játékot mutatja be. Ez a rész
a lemez egyik fő témája, a hálaadó Te
Deum zárja. . A lemez másik oldala a vízke-
reszti miséből ad részleteket, melyek a XIV.
sz. táján keletkeztek.

Ezután egy ritka antifónacsoport hallható,
mely a Vízkereszt nyolcadnapját, Jézus
keresztelkedését énekli meg. A befejező
Cantemus cunti már a böjt kezdetét jelzi.

A lemez anyaga különböző forrásokból
származik, illeszkedve a XIX. sz. egyházi
gondolatához, hogy reprezentálja a katoli-
kus liturgia sokszínűségét, zenei gazdagsá-
gát. A Schola Hungarica szép előadását
Dobszay László és Szendrei Janka vezényli.

A lemez szerkesztője a közelmúltban
elhunyt zenetudományi és teológiai doktor,
Rajeczky Benjámin, aki életének utolsó
részében Pásztón élt és dolgozott.

A hanglemezzel olvasóink, zenehallgatóink
a Balassi Bálint Könyvtár zenei részlegében
ismerkedhetnek meg közelebbről.

(P.Zs.)

Önkormányzataink kulturális döntései

Salgótarján város képviselő-testülete
168/1992. /XI.30./Öh. számú határozatával
átalakította a városi fiókkönyvtári hálózat
szervezetét.

Részletek a határozatból:

"1. Salgótarján Város Önkormányzatának
Képviselő-testülete 1993. január 1-i hatály-
lyal integrált iskolai és közművelődési
feladatokat ellátó könyvtárat hoz létre a
zagyvarónai Általános Iskolában, a Beszter-
ce lakótelepi Általános Iskola és Szakiskolá-
ban és a zagyvapálfalvai Arany János Áltá-
lános Iskola és Szakiskolában. Egyúttal
megszünteti a városrészek, illetve telepü-
lésrész közművelődési könyvtárait. Az
integrált könyvtárak fenntartója, illetve
működtetője az adott általános iskola,
melyeknek helyiségeiben kell biztosítani a
működési körzetük felnőtt lakossága és a
tanuló ifjúság könyvtári ellátását...

2. A képviselő-testület 1993. január 1-ei
hatállyal megszünteti a Kemerovo lakóte-
lepi Fiókkönyvtár, Csizmadia lakótelepi
Fiókkönyvtár, Somlyó bányatelepi Fiók-
könyvtár és a Baglyasaljai Fiókkönyvtár
működését. A megszűnt könyvtárak doku-
mentum állományját, eszközeit a Balassi
Bálint Könyvtár a városi feladatok ellátásá-
ra használja fel.

3. A képviselő-testület jóváhagyja a somos-
kőújfalui Fiókkönyvtár, a somoskői Petőfi
Sándor Emlékkönyvtár és a salgóbányai
Fiókkönyvtár működését a Balassi Bálint
Nógrád megyei Könyvtár szervezeti kerete-
in belül. *

A Balassi Bálint Könyvtár szolgáltatásaival
az egész város lakossága, így természetese-
sen a megszüntetett fiókkönyvtárak olvasói
rendelkezésre is áll.

Beiratkozási díj változtatlanul:

- felnőtteknek 100,- Ft

- nyugdíjasoknak 30,- Ft

- diákoknak ingyenes

Várunk minden érdeklődő olvasót! (O-né
K.A.)

HIDAS JÓZSEF HAJNAL

Cifra nyomorúságban

halhatatlan szférák

zenéje csendül

szikrázó fényeső hull

a gőzölgő földre

kritályhegyekből eredő

csillagpatakok érkeznek

a hajnal öblébe

teremtő akaratából áldott legyen

az örökmozgó

világegyetem

ébredő napsugárban

szárnyakat bontogató

lélek

hossánna néked erő és jószág

hétköznapi poraiból

tápáskodó

élet

Januári program:

Január 8-án (pénteken), 17 órától: MŰ-
HELYNAP

Fancsikné Csaba Mária alkotásai (írások,
képek) és Romasz István szobrai.

Január 22-én (pénteken), 17 órától: MŰ-
HELYNAP

Oláh Jolán és Balogh Balázs András fest-
ményei.

Házi olvasmányok videón

Január 7. 15.30

A vadkacsa (Henrik Ibsen)

Január 14. 15.30

Tüskevár I. (Fekete István)

Január 21. 15.30

Tüskevár II. (Fekete István)

Január 28.15.30

Rómeó és Júlia (Shakespeare)

Február 3. 15.30

Bánk bán (Katona József)